

PROCJENA STANJA U BOSNI I HERCEGOVINI U ISPUNJAVANJU POLITIČKIH KRITERIJUMA PRI
STICANJU STATUSA KANDIDATA ZA ULAZAK U EU

Četvrti dio: Sloboda i nezavisnost medija - neophodan korak ka evropskim vrijednostima

AUTOR/ICA: TIJANA CVJETIĆANIN, DARKO BRKAN
ISTRAŽIVAČ: EDIS FOČO

ZaštoNe?

B | T | D The Balkan Trust
for Democracy
A PROJECT OF THE GERMAN MARSHALL FUND

© STAVOVI IZRAŽENI U OVOJ PUBLIKACIJI NE PREDSTAVLJAJU NUŽNO MIŠLJENJE BALKANSKOG FONDA ZA DEMOKRATIJU,
NJEMAČKOG MARŠALOVOG FONDA SAD ILI NJIHOVIH PARTNERA

PROCJENA STANJA U BOSNI I HERCEGOVINI
U ISPUNJAVANJU POLITIČKIH KRITERIJUMA
PRI STICANJU STATUSA KANDIDATA ZA ULAZAK U EU

Četvrti dio: Sloboda i nezavisnost medija – neophodan korak ka evropskim vrijednostima

AUTOR/ICA: TIJANA CVJETIĆANIN, DARKO BRKAN
ISTRAŽIVAČ: EDIS FOČO

SARAJEVO, APRIL 2019.

Sadržaj

Uvod	5
Pravni okvir za rad medija	7
Implementacija pravnog okvira	9
Ekonomski uslovi za rad medija	11
Profesionalni standardi	13
Sigurnost novinara/ki	15
Metodologija	19
Literatura	21
Udruženje građana "Zašto ne"	23

Uvod

Pogled na stanje medijske scene u Bosni i Hercegovini prilično je obeshrabrujući. Politički pritisci, zastrašivanje i napadi na novinare/ke, neadekvatni uslovi rada, netransparentno vlasništvo i nerazvijeno tržište koje pogoduje jačanju medijskog klijentelizma, glavni su problemi sa kojima se susreću mediji u Bosni i Hercegovini.

Iako medijska zajednica i profesionalna udruženja već godinama upozoravaju na njih, ne vidi se spremnost donosioca odluka da unaprijede zakonski okvir u onim oblastima u kojima bi on donio značajna poboljšanja i uslova rada medija, kao što su transparentnost vlasništva i javnog finansiranja medija, sigurnost novinara/ki i osiguravanje stvarne nezavisnosti javnih servisa.

Razlog tome leži u činjenici da istinske medijske slobode, nezavisnost i transparentan rad medija, ne odgovaraju upravo onim političkim strukturama koje bi trebale raditi na njihovom jačanju. Javni servisi, nimalo zaštićeni od političkih uticaja, su posebno bolna tačka čitavog sistema, naročito u slučajevima kada u potpunosti napuštaju profesionalne standarde i novinarsku etiku i de facto se pretvaraju u glasila stranaka na vlasti.

Bosna i Hercegovina se stoga nalazi u situaciji u kojoj su standardi profesije i sloboda rada medija u velikoj mjeri prisutni samo “na papiru”, dok je stvarna, svakodnevna praksa, nerijetko ispunjena prijetnjama, pritiscima, ucjenama i autocenzurom. O tome svjedoče i nalazi koje ćemo predstaviti u ovom analitičkom prikazu, baziranom na pregledu stanja u oblastima medijske legislative i njene implementacije, poštovanja profesionalnih standarda, ekonomskih uslova za rad medija, te sigurnosti novinara/ki u BiH. U izradi ovog prikaza, osim relevantne literature i javno dostupnih informacija, veoma su nam značajni bili i uvidi koje smo dobili u konsultacijama sa pet eksperata/ica iz oblasti medija.

Pravni okvir za rad medija

Medijski sektor u BiH reguliran je nizom zakona koji uključuju: Zakon o komunikacijama (2003) koji regulira djelovanje elektronskih medija, telekomunikacije i frekventni spektar; skup zakona o javnom RTV sistemu u BiH (2005, 2006, 2008), zakoni o zaštiti od klevete (2001, 2002, 2003), zakoni o slobodi pristupa informacijama (2001, 2002), zakoni o autorskim i srodnim pravima (2010), te zakoni o javnom informiranju/medijima u entitetima i kantonima. U Bosni i Hercegovini ne postoji strategija za medije, kako na državnom, tako ni na entitetskim nivoima vlasti.

Postojeći zakonski okvir za rad medija je dobar, ali nedovršen. Zakonski okvir je nepotpun u pogledu regulacije oglašavanja u medijima¹, transparentnosti vlasništva nad medijima, uredničke transparentnosti, medijske koncentracije², te finansiranja medija iz javnih izvora³. U BiH ne postoji zakonska regulativa za rad online medija, iako je ovo oblast u kojoj su problemi netransparentnog vlasništva, uredništva, oglašavanja i finansiranja najizraženiji.

Pored toga što u BiH ne postoji strateški okvir za rad medija, tijela i institucije vlasti ne pokazuju volju za popravljanjem zakonskog okvira u ovim segmentima. Inicijative za usvajanje zakona koji nedostaju uglavnom dolaze od civilnog sektora, profesionalnih udruženja i samoregulatornih tijela⁴.

Sloboda izražavanja u BiH je garantovana Ustavom, u koji je inkorporirana Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda. Bosna i Hercegovina je jedna od prvih zemalja u ovom dijelu Evrope koja je donijela zakone o zaštiti od klevete (2001. u Republici Srpskoj i 2003. u Federaciji BiH), te zakone o slobodnom pristupu informacijama.

— 1

Tržište oglašavanja u BiH: Malo, potlačeno i bez adekvatnog zakonskog rješenja, Mediacentar, 2017, Dostupno na: <http://www.media.ba/bs/magazin-novinarstvo/trziste-oglasavanja-u-bih-malo-potlaceno-i-bez-adekvatnog-zakonskog-rjesenja>

— 2

Koncentracija vlasništva nad medijima u BiH: odsutnost i potreba regulacije, Mediacentar, 2018, <http://www.media.ba/bs/magazin-novinarstvo/koncentracija-vlasnistva-nad-medijima-u-bih-odsutnost-i-potrebe-regulacije>

— 3

Balkanski medijski barometar, Friedrich Ebert Stiftung BiH, 2014, str. 67, Dostupno na: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/sarajevo/11100.pdf>

— 4

Predstavljeni nacrti zakona o transparentnosti medijskog vlasništva i oglašavanja, Analiziraj, 2018, Dostupno na: <https://analiziraj.ba/2018/12/20/predstavljeni-nacrti-zakona-o-transparentnosti-medijskog-vlasnistva-i-oglasavanja/>

Govor mržnje je u BiH različito definisan na različitim administrativnim nivoima. Krivični zakon BiH zabranjuje “izazivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje, razdora i netrpeljivosti” (Član 145a), dok Krivični zakonik Republike Srpske poznaje krivično djelo “javno izazivanje i podsticanje nasilja i mržnje” (Član 359). Sam termin “govor mržnje” je eksplicitno prisutan samo u zakonodavnom okviru u Federaciji BiH, u Članu 362 (2) Krivičnog zakona FBiH, koji se odnosi na govor mržnje u medijima.⁵ U praksi se ovakva djela procesuiraju slabo ili nikako i nema naznaka da se postojeće zakonske odredbe vezane za govor mržnje koriste kao sredstvo za gušenje medijskih sloboda.

Sa druge strane, iako u BiH postoje adekvatni regulatorni (za televiziju i radio)⁶ i samoregulatorni (za štampu i online medije)⁷ akti koji definišu etičke kodekse profesije, oni se masovno krše. Stoga su govor mržnje i politička instrumentalizacija medija sveprisutne pojave na bh. medijskoj sceni, posebno izražene u online medijima.

Javni RTV servisi (BHRT, FTV i RTRS) su zakonskom regulativom uspostavljeni kao institucionalno i uređivački nezavisni i samostalni u obavljanju djelatnosti.⁸

Zakon o javnom radiotelevizijskom sistemu Bosne i Hercegovine definiše načine finansiranja⁹ javnih servisa u Bosni i Hercegovini, koji uključuju pretplatu, te prihod od marketinga (oglašavanja) i iz drugih izvora, kao što je korištenje i komercijalno iznajmljivanje emisione infrastrukture. U praksi je, međutim, nezavisnost i samostalnost javnih medija narušena, a sigurnost finansiranja nije obezbijedena.

— 5

“Ko grubo kršeći standarde profesionalnog ponašanja medija i novinara, koristi huškački ili govor mržnje ili govor koji očito poziva ili potiče na nasilje, narodnosne ili etničke sukobe i time dovede do ugrožavanja javnog reda ili mira, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine.”

— 6

Pravila i propisi Regulatorne agencije za komunikacije (RAK) u BiH: Kodeks o audiovizuelnim medijskim uslugama i medijskim uslugama radija, uz prateći Pravilnik o postupku rješavanja kršenja uslova dozvola i propisa RAK-a.

— 7

Kodeks za štampu i online medije u BiH, usvojen od strane samoregulatornog tijela Vijeće za štampu i online medije u BiH

— 8

Zakon o Javnom radiotelevizijskom sistemu Bosne i Hercegovine, Član 4.

— 9

Zakona o Javnom radiotelevizijskom sistemu Bosne i Hercegovine, Član 1.

— 10

Ibid, Član 14.

Implementacija pravnog okvira

Regulatorna agencija za komunikacije (RAK) je tijelo koje je zaduženo za regulaciju elektronskih medija (radio i televizijski emiteri), te za upravljanje frekventnim spektrom, uključujući osiguravanje efikasne i neometane upotrebe radiospektra i nesmetanog prijema programa na cijeloj teritoriji BiH.¹¹ RAK može izricati kazne emiterima koji se ne pridržavaju relevantnih propisa, na osnovu ovlasti uspostavljenih Zakonom o komunikacijama BiH¹², što se u praksi događa¹³, ali ove mjere ne utiču značajno na promjenu uređivačkih politika onih medija koji kontinuirano krše profesionalne standarde.

— 11

Zakon o komunikacijama BiH, član 30, raspodjela frekvencija

— 12

Zakon o komunikacijama BiH, član 46 Mjere koje može izreći Regulatorna agencija za komunikacije su usmeno upozorenje, novčane kazne, te suspenzija ili oduzimanje dozvole za emitovanje (osim za javne emitere).

— 13

Izveštaj Regulatorne agencije za komunikacije o procesuiranim slučajevima kršenja pravila vezanih za oblast emitiranja u 2018. godini, RAK, 2019, dostupno na: <https://docs.rak.ba/documents/d2ef8aa0-e8e5-438b-bd23-e2d23c1ec8f9.pdf>

— 14

Balkanski medijski barometar, Friedrich Ebert Stiftung BiH, 2014., st. 40., <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/sarajevo/11100.pdf>

— 15

RAK novčano kaznio RTRS, Alternativnu televiziju i Hayat TV, Klix, 2017, dostupno na: <https://www.klix.ba/vijesti/bih/rak-novcano-kaznio-rtrs-alternativnu-televiziju-i-hayat-tv/170717102>

Kapaciteti RAK za vršenje monitoringa RTV medija po službenoj dužnosti su ograničeni. Drugi problem u funkcionisanju ovog tijela je stalno dovođenje u pitanje njegove političke nezavisnosti, prvenstveno zbog neadekvatne procedure imenovanja upravljačke strukture. Vijeće RAK se bira na prijedlog ad-hoc komisije koju imenuje Parlamentarna skupština BiH, sastavljene od jednakog broja predstavnika/ca nevladinog i vladinog sektora. U praksi, međutim, ne postoji jasna procedura za izbor članova/ica komisije iz nevladinog sektora, čime se dovodi u pitanje njena nezavisnost od političkih uticaja.

Dodatno, PSBiH mora da potvrdi listu kandidata/kinja koju dostavi komisija, ali nema obavezu da usvoji predloženu listu.¹⁴ Ovakva procedura podriva ulogu nezavisne komisije i u praksi dovodi do toga da se novi/e članovi/ce Vijeća ne biraju pravovremeno kada postojećim istekne mandat, zbog čega često ostaju u tehničkom mandatu i po nekoliko mjeseci, ili čak nekoliko godina. Nadzor nad sadržajem emitovanja koji vrši RAK pokazuje prisustvo političkih uticaja, između ostalog u obliku pristrasnog izvještavanja i favoriziranja političkih subjekata bliskih određenim medijima.¹⁵

Takvi zaključci nisu iznenađujući, s obzirom na to da su mnogi mediji uspostavljeni od strane lokalnih (opštinskih i kantonalnih) vlasti, ili u potpunosti zavise od finansiranja iz javnih budžeta, što se koristi kao još jedno sredstvo kontrole nad medijima.¹⁶

Generalno veliki broj medija u BiH daje utisak postojanja medijskog pluralizma, ali se u praksi najčešće radi o stvaranju različitih sfera uticaja od strane političkih subjekata koji kontrolišu vlast na mnogobrojnim administrativnim nivoima, a ne o stvarnom slobodnom tržištu. Tome u prilog govori i činjenica da je medijsko tržište malo i ne funkcioniše na principu komercijalne uspješnosti i otvorene konkurencije, te opstanak mnogih medija direktno zavisi od uspostavljanja veza sa političkim strankama i institucijama vlasti.

Sve ovo doprinosi padu povjerenja u medije, pri čemu se politički uticaji vide kao presudni za njihov rad. Kada su u pitanju javni mediji, istraživanje percepcije građana/ki o medijskim slobodama pokazuje da se samo 4,5% ne slaže sa tvrdnjom da je politički uticaj na javne medije “prilično prisutan”.¹⁷

Činjenica je da nezavisnost javnih servisa zavisi od dobre volje onog nivoa vlasti na kom je uspostavljen javni servis, jer se njihova upravljačka tijela biraju u zakonodavnim tijelima odgovarajućeg nivoa vlasti - češće na osnovu političkih, nego na osnovu stručnih kriterija. Tome doprinosi i oslabljen uticaj Regulatorne agencije za komunikacije na izbor upravljačkih struktura.¹⁸

U nekim slučajevima, kao što RTRS (javni RTV servis Republike Srpske), urednička politika je u potpunosti oblikovana interesima vladajuće stranke, što se vidi u njegovom izvještavanju,¹⁹ kao i u fenomenu “rotacije” osoba bliskih vlasti koje sa političkih funkcija prelaze na upravljačke i uredničke funkcije u javnom servisu i obrnuto.²⁰

Ovakva situacija rezultira kontinuiranim kršenjem standarda novinarske profesije od strane ovog javnog servisa²¹, a slični se primjeri stranačke instrumentalizacije javnih medija mogu naći i na nižim nivoima vlasti (kantonalne televizije).²²

— 16

Media Sustainability Index Europe-Eurasia, IREX, 2018, str. 19, dostupno na: <https://www.irex.org/sites/default/files/pdf/media-sustainability-index-europe-eurasia-2018-full.pdf>

— 17

Medijske slobode u BiH 2017. Usporedni izvještaj 2009 –2017, <https://bhnovinari.ba/fes/dokumenti/MEDIJSKE-SLOBODE-2017.pdf>

— 18

Balkanski medijski barometar, str. 40

— 19

NSRS, SNSD i RTRS, Istinomjer, 2017, dostupno na: <https://istinomjer.ba/nsrs-snsd-rtrs/>

— 20

Tako je, recimo, urednik informativnog programa ove televizije, nakon ulaska predsjednika SNSD u Predsjedništvo BiH, imenovan za konzula BiH u Turskoj (Iz redakcije RTRS-a u Konzulat u Istanbulu, N1, 2019, dostupno na: <http://ba.n1info.com/Vijesti/a339271/Nova-diplomska-imenovanja.html>), dok je bivši član upravnog odbora RTRS, Anton Kasipović, u prošlom mandatu sa te pozicije prešao na poziciju ministra u Vladi RS.

— 21

RAK prošle godine izrekao RTRS-u i ATV-u kazne u vrijednosti od 72.000 KM, Klix, 2019, dostupno na: <https://www.klix.ba/vijesti/bih/rak-prosle-godine-izrekao-rtrs-u-i-atv-u-kazne-u-vrijednosti-od-72-000-km/190308048>. Vidjeti takođe i analize pojedinačnih medijskih izvještaja na web stranici RTRS (dostupno na: <https://raskrinkavanje.ba/medij/rtrs>)

— 22

Alternativni izvještaj o aplikaciji BiH za članstvo u Evropskoj uniji 2019: politički kriteriji, Sarajevski otvoreni centar u ime Inicijative za monitoring evropskih integracija BiH, 2019, str. 36, dostupno na: http://eu-monitoring.ba/site/wp-content/uploads/2019/04/alternativni_bhs-1.pdf

Ekonomski uslovi za rad medija

Novinari/ke u BiH generalno imaju male plaće i često su izloženi kršenju radnih prava poput neredovne isplate plaća, loših uvjeta rada, neplaćenog prekovremenog rada, neprijavljenog rada i sl.²³

Na malom tržištu kao što je BiH, rijetke medijske kuće uspijevaju osigurati vlastita sredstva za funkcionisanje putem tržišnih mehanizama kao što su oglašavanje i komercijalna pretplata. Posljedica takvog stanja je ovisnost medija o javnim sredstvima, koja stvara i prostor za uticaj zvaničnika/ca koji/e donose odluke o raspodjeli javnih sredstava.²⁴

Finansiranje medija iz javnih sredstava uključuje: direktna budžetska izdvajanja za rad javnih servisa, novinskih agencija i lokalnih medijskih kuća osnovanih od strane javnih institucija; budžetska izdvajanja za medije kroz javne grantove i projekte, te oglašavanje javnih preduzeća i institucija u medijima. Sva tri mehanizma javnog finansiranja u praksi se koriste za politički uticaj na medije.

Rad medija osnovanih od javnih institucija se najviše kontroliše kroz već pomenuti uticaj na izbor upravljačkih i uredničkih struktura. Pored toga, njihovo finansiranje nije adekvatno. Postojeće zakonsko rješenje ne omogućava efikasnu naplatu RTV takse,²⁵ niti je ona osigurana na cijeloj teritoriji BiH, čemu doprinosi i bojkot plaćanja takse koji se koristi kao sredstvo političkog pritiska od strane određenih političkih subjekata.²⁶

Posljedica toga je neadekvatno finansiranje javnih RTV servisa i njihova finansijska nesigurnost, naročito kada je u pitanju BHRT, javni servis koji je uspostavljen na državnom nivou.²⁷

— 23

Alternativni analitički izvještaj o aplikaciji BiH za članstvo u Evropskoj Uniji 2018: Politički kriteriji, Sarajevski otvoreni centar u ime Inicijative za monitoring evropskih integracija BiH, 2018, str. 45, dostupno na: http://eu-monitoring.ba/site/wp-content/uploads/2018/04/APR-BHS_2018_web.pdf

— 24

Mediji u BiH: Između borbe za opstanak i naloga finansijera, eNovinar VII/56, 2018, str 1, dostupno na: <https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2018/07/56enovinar.pdf>

— 25

Direktori javnih RTV servisa: Modernizacija je naučna fantastika, treba osigurati naplatu takse, Klix, 2019, dostupno na: <https://www.klix.ba/vijesti/bih/direktori-javnih-rtv-servisa-modernizacija-je-naucna-fantastika-treba-osigurati-naplata-takse/190122057>

— 26

Mediji i shrinking space u BiH: Utišani alternativni glasovi, Lejla Turčilo i Belma Buljubašić, Fondacija Heinrich Böll, 2017, str. 79, dostupno na: https://ba.boell.org/sites/default/files/schrinking_spaces_-_studija_-_bh_-_26-10-2017_-_web_1.pdf

— 27

BHRT na izdisaju, Deutsche Welle, 2016, dostupno na: <https://www.dw.com/bs/bhrt-na-izdisaju/a-19028746>

Javni RTV servisi u Bosni i Hercegovini imaju obavezu dostavljanja finansijskih izvještaja Regulatornoj agenciji za komunikacije, ali se ta obaveza u praksi ne poštuje, naročito od strane javnih medija uspostavljenih na opštinskim i kantonalnim nivoima.²⁸

Uticaji na rad privatnih medija direktno se vrše netransparentnom dodjelom grant sredstava kako bi se obezbijedilo “podobno” izvještavanje.²⁹ Javni grantovi se često dodjeljuju bez jasnih kriterija i bez objave primaoca,³⁰ dok se oglašavanje javnih subjekata uglavnom ugovara takozvanim pregovaračkim postupkom bez objavljivanja obavještenja o nabavci, što ovaj proces čini netransparentnim i podložnim političkoj zloupotrebi.³¹

Kada se netransparentnom finansiranju doda i netransparentno vlasništvo nad medijima, sve to zajedno urušava javni ugled i kredibilnost medija, kao i povjerenje građana/ki u medije. Veoma je teško utvrditi stvarne vlasnike medija u BiH, s obzirom da je jedina zakonska obaveza koju mediji imaju ista kao i za sva druga pravna lica (registracija poslovnih subjekata).

Ostali dostupni podaci su oni o fondacijama i podaci RAK-a o korisnicima dozvola za audiovizualno emitovanje; međutim, nijedan od ovih registara ne daje informacije o posrednim i povezanim vlasnicima (“skriveno vlasništvo”).

Dodatno, pravilo RAK-a o koncentraciji medijskog vlasništva isteklo je 2006. godine, a u međuvremenu nije obezbijedena nikakva legislativa kojom bi se regulisalo ovo pitanje.

Generalno, transparentnost vlasništva nad medijima je niska³² dok je transparentnost vlasništva online medija potpuno neregulisana i isključivo je stvar dobre volje vlasnika/ca istih.

— 28

(Ne)transparentan rad – od 74 javna medija samo su dva podnijeli svoje finansijske izvještaje, Azra Omerović, Žurnal, 2017, dostupno na: <http://www.zurnal.info/novost/20349/od-74-javna-medija-samo-dva-su-podnijeli-svoje-finansijske-izvjestaje>; vidjeti još i: Informacije o radu javnih medija u BiH nisu tajne, ali nisu ni javne, Mediacentar, 2017, dostupno na: <http://www.media.ba/bs/magazin-novinarstvo/netransparentan-rad-od-74-javna-medija-samo-dva-su-podnijeli-svoje-finansijske>

— 29

Općina Centar ne želi otkriti na koje je privatne medije potrošila 125.000, Mediacentar, 2018, dostupno na: <http://www.media.ba/bs/magazin-novinarstvo/opcina-centar-ne-zeli-otkriti-na-koje-je-privatne-medije-potrosila-125000-km>

— 30

Alokacije javnih budžeta medijima: Netransparentan i preferencijalan odnos javnih institucija i preduzeća prema medijskim kućama u BiH, e-Novinar, VII/57, 2018, <https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2018/07/57enovinar.pdf>

— 31

Tržište oglašavanja u BiH: Malo, potlačeno i bez adekvatnog zakonskog rješenja, Media Centar BiH, 2017, <http://www.media.ba/bs/magazin-novinarstvo/trziste-oglasavanja-u-bih-malo-potlaceno-i-bez-adekvatnog-zakonskog-rjesenja>

— 32

U potrazi za boljom regulacijom transparentnosti vlasništva i finansiranja medija iz javnih budžeta, Projekat „Mediji i javni ugled“, BH novinari et al., 2017, str. 3, dostupno na: <https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2017/11/bosanski.pdf>

Profesionalni standardi

Prema IREX-ovom indeksu održivosti medija, profesionalnost medija u BiH bilježi stalni pad, te je prošle godine ovaj indikator ocijenjen sa 1.46, što je najlošija ocjena od 2006. godine.³³

Medijski vlasnici i finansijeri (uključujući i one “iz sjene”) koriste finansijsku kontrolu nad medijima da preko urednika/ca utiču na sadržaj medija. To u praksi često dovodi do autocenzure novinara/ki, prinuđenih da se prilagođavaju ovakvim uslovima rada zbog ekonomske nesigurnosti.³⁴

Nesigurnost novinarskog posla, niske plate, loši uslovi rada i politički pritisci, dovode i do toga da sve više profesionalnih novinara/ki napušta profesiju, tražeći poslove kao što su odnosi sa javnošću, koji su bolje plaćeni, nude veću sigurnost i ne nose rizike koje u BiH nosi novinarski posao.³⁵ To je jedan od faktora koji vidno utiče na opadanje kvaliteta medijskog sadržaja, koji sve češće proizvode (pa i uređuju) nedovoljno obučeni i neiskusni novinari/ke, koji često nisu upoznati sa osnovnim postulatima profesije. To je naročito primjetno u online medijima, gdje se bilježi i pojava velikog broja “divljih portala”, to jest anonimnih online “medija” koje vode osobe bez ikakvog novinarskog iskustva, koje i ne pretenduju na to da budu novinari/ke ili urednici/e.³⁶

Online i štampani mediji nisu predmet legislative u BiH. Standardi rada elektronskih medija, pod kojima se u BiH podrazumijevaju televizija i radio, propisani su regulatornim dokumentima RAK.

— 33

Media Sustainability Index Europe-Eurasia, IREX, 2018, st. 20 <https://www.irex.org/sites/default/files/pdf/media-sustainability-index-europe-eurasia-2018-full.pdf>

— 34

Novinarstvo u BiH: Autocenzura, niske plate i politički pritisci, Mediacentar, 2016, dostupno na: <http://www.media.ba/bs/preporuka/novinarstvo-u-bih-autocenzura-niske-plate-i-politicki-pritisci>

— 35

Novinarstvo u BiH: Autocenzura, niske plate i politički pritisci, Mediacentar, 2016, dostupno na: <http://www.media.ba/bs/magazin-novinarstvo/zasto-novinari-bjeze-iz-profesije>

— 36

“Farme portala”: Biznis u kom vaše vrijeme postaje tuđi novac, Raskrinkavanje, 2018, dostupno na: <https://raskrinkavanje.ba/analiza/farme-portala-biznis-u-kom-vase-vrijeme-postaje-tudj-novac>

Za štampane i online medije postoji Kodeks za štampu i online medije,³⁷ dokument samoregulatornog tijela (Vijeća za štampu) čiji su članovi većina najuticajnijih štampanih i online medija. Vijeće za štampu reaguje po prijavama čitatelja/ki i izdaje preporuke medijima koji su prijavljeni za kršenje Kodeksa.

Odluke VZŠ nisu obavezujuće, te mediji mogu i ne moraju postupiti u skladu sa mišljenjem VZŠ. Anonimni portali, koji se teško uopšte mogu nazvati medijima, nisu u sistemu samoregulacije i u ovom trenutku ne postoji nikakav pravni, niti samoregulatorni mehanizam, kojim bi se njihove vlasnike/ce moglo držati odgovornim za sadržaj koji objavljuju.

Istraživačko novinarstvo je jedva prisutno u BiH, zbog nedovoljnih kapaciteta i resursa u medijskim redakcijama, ali i nedostatka volje i motiva za ulaganje u ozbiljne istraživačke projekte. Izuzetak su neprofitni projekti i inicijative poput BIRN-a i Centra za istraživačko novinarstvo, koji imaju finansijsku i uredničku nezavisnosti jer se finansiraju uglavnom iz međunarodnih grantova, što im omogućava da se bave istraživačkim pričama, uključujući i one koje se odnose na kriminal i korupciju.³⁸

Ta vrsta izvještavanja i istraživačkog novinarstva je rijetkost u komercijalnim medijima i gotovo da ne postoji na javnim servisima.

Sigurnost novinara/ki

U BiH ne postoji praksa hapšenja novinara/ki ili zatvaranja medijskih kuća zbog njihovog izvještavanja, ali su zabilježeni slučajevi poput privođenja i saslušavanja novinara, pretresa novinskih redakcija³⁹ i pokušaja da se novinari/ke ometu u obavljanju svog posla.

— 39

Protest MUP-u RS-a zbog pritiska na Klix.ba, BH Novinari, 2014, dostupno na: <https://bhnovinari.ba/bs/2014/12/05/protest-mup-u-rs-a-zbog-pritiska-na-klixba/>

— 40

Vidjeti, recimo: UO BH novinari: Javni protest MUP-u Republike Srpske i Policijskoj upravi Banja Luka zbog privođenja na informativni razgovor novinara Vladimira Šuška, BH Novinari, 2018, dostupno na: <https://bhnovinari.ba/bs/2018/12/25/uo-bh-novinari-javni-protest-mup-republike-srpske-i-pu-banja-luka-zbog-privodjenja-na-informativni-razgovor-novinara-vladimira-suska/> i BH Novinari: Očekujemo izvinjenje funkcionera MUP-a RS novinarskoj zajednici BiH, BH Novinari, 2018, dostupno na: <https://bhnovinari.ba/bs/2018/12/28/bh-novinari-ocekujemo-izvinjenje-funkcionera-mup-a-rs-novinarskoj-zajednici-bih/>, o privođenju novinara koji je snimao proteste u trenutku upotrebe prekomjerne sile od strane policije. Pokušaji da se novinarima zabrani snimanje ili oduzme oprema zabilježeni su i tokom hapšenja pojedinačnih demonstranata (Uhapšene dvije osobe kod Palate, BN TV, 2018, dostupno na: <https://www.rtvbn.com/3930033/policija-uhapsila-zenu-kod-palate>)

Više takvih slučajeva zabilježeno je u protekloj godini dok su trajali protesti u Banja Luci40 dok je MUP RS u međuvremenu predložio izmjene zakona o policiji (zabrana snimanja policajaca/ki na dužnosti) kojima bi se takvi postupci policije ozakonili, a rad novinara/ki kriminalizovao.⁴¹Prijetnje i napadi na novinare su kontinuirani i uključuju verbalne i fizičke napade,⁴² prijetnje smrću, pa čak i slučajeve teškog nasilja na granici sa pokušajem ubistva.⁴³ Novinari/ke su često izloženi napadima tokom obavljanja svog posla, kako od strane nosioca javnih funkcija, tako i od strane drugih grupa i individua.⁴⁴

— 41

Reporteri bez granica: Novi zakoni u Republici Srpskoj ugrozit će slobodu medija, Mediacentar 2019, dostupno na: <http://media.ba/bs/vijesti-i-dogadaji-vijesti/reporteri-bez-granica-novi-zakoni-u-republici-srpskoj-ugrozit-ce-slobodu>

— 42

Media Sustainability Index Europe-Eurasia, IREX, 2018, str. 19, dostupno na: <https://www.irex.org/sites/default/files/pdf/media-sustainability-index-europe-eurasia-2018-full.pdf>

— 43

Saopćenje povodom premlaćivanja Vladimira Kovačevića, novinara BNTV, BH Novinari, 2018, dostupno na: <https://bhnovinari.ba/bs/2018/08/27/saopcenje-povodom-premlacivanja-vladimira-kovacevica-novinara-bntv/>

— 44

Tražimo od države BiH preuzimanje odgovornosti za nekažnjivost napada na novinare, BH Novinari, 2018, dostupno na: <https://bhnovinari.ba/bs/2018/11/02/trazimo-od-drzave-bih-preuzimanje-odgovornosti-za-nekaznjivost-napada-na-novinare/>

Takvoj situaciji najviše doprinose dva faktora: de facto nekažnjivost zastrašivanja i napada na novinare/ke⁴⁵ i javni istupi političara/ki - uključujući i one na najvišim nivoima vlasti - koji sopstvenim primjerom ohrabruju i podstiču takvo ponašanje. Ekstreman je primjer Milorada Dodika, aktuelnog predsjedavajućeg Predsjedništva BiH, koji ima dugu istoriju napada na kritički orijentisane medije i vrijeđanja novinara/ki, nerijetko na osnovu spola/roda ili nacionalne pripadnosti.⁴⁶

Javno opravdavanje napada na novinare/ke i zagovaranje nekažnjivosti je, takođe, nedavno zabilježeno od strane člana Predsjedništva BiH u prethodnom mandatu, Bakira Izetbegovića, koji je izjavio da je njegov stranački kolega “napao kameru, a ne novinara”⁴⁷ i da bi kažnjavanje onih koji napadaju novinare/ke trebalo da prati recipročno sankcionisanje samih novinara/ki.⁴⁸ Iako je kleveta u BiH dekriminalizovana,⁴⁹ tužbe za klevetu se takođe koriste od strane nosioca vlasti kao jedan od mehanizama za opstruiranje rada novinara/ki,⁵⁰ te broj ovakvih tužbi dostiže i do 300 godišnje.⁵¹ U BiH postoje posebni zakoni o zaštiti od klevete (na entitetskim nivoima i u Brčko Distriktu) i oni propisuju novčane kazne za klevetu, uz smjernicu da one ne smiju biti toliko visoke da ugroze rad medija, što se u praksi ne poštuje uvijek.⁵²

— 45
Ibid.

— 46
Istorija Dodikovih “medijskih sloboda”, Istinomjer, 2015, dostupno na: <https://istinomjer.ba/istorija-dodikovih-medijskih-sloboda/>

— 47
Žurnal da tuži Ćesira, Mediacentar 2019, dostupno na: <http://media.ba/bs/vijesti-i-dogadaji-vijesti/zurnal-da-tuzi-cesira>

— 48
Izetbegović: Huso Ćesir napao kameru, nije dakle napao čovjeka, N1, 2019, dostupno na: <http://ba.n1info.com/Vijesti/a325011/Izetbegovic-Huso-Cesir-napao-kameru-nije-dakle-napao-covjeka-VIDEO.html>

— 49
Specijalni izvještaj o položaju i slučajevima prijetnji novinarima u BiH, Institucija ombudsmana za ljudska prava u BiH, 2017, str. 26, dostupno na: https://www.ombudsmen.gov.ba/documents/obmudsmen_doc2017082415202346bos.pdf

— 50
Kako se zaštititi od tužbi za klevetu?, e-Novinar, VII/51, Udruženje BH Novinari, 2018, dostupno na: <http://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2018/04/51enovinar.pdf>

— 51
Specijalni izvještaj o položaju i slučajevima prijetnji novinarima u BiH, str. 43

— 52
Kleveta u BiH: Bitno je razlikovati vrijednosni sud od činjenice, kao i novinarske žanrove, Klix, 2018, dostupno na: <https://www.klix.ba/vijesti/bih/kleveta-u-bih-bitno-je-razlikovati-vrijednosni-sud-od-cinjenice-kao-i-novinarske-zanrove/180211064>

BH Novinari, kao krovno novinarsko udruženje u BiH, ima Liniju za pomoć novinarima, te bilježi prijavljene i javno poznate napade na novinare/ke i o njima se redovno oglašava. Već i sam pregled saopštenja ovog udruženja ukazuje na alarmantan broj fizičkih napada na novinare/ke i napada na slobodu medija u BiH.⁵³

Sami/e novinari/ke ocjenjuju da nemaju adekvatnu zaštitu policije pri obavljanju svog posla,⁵⁴ dok podaci udruženja BH Novinari ukazuju na to da napadi na novinare nisu adekvatno procesuirani i da takvi slučajevi rijetko uopšte dobiju pravni epilog.⁵⁵

Štaviše, bilježe se slučajevi kada se istražni organi i nositelji/ke pravosudnih funkcija svojim izjavama i postupcima stavljaju u službu političkih aktera i propituju slobodan rad medija.⁵⁶ Pored toga, pokušaji da se novinari/ke prisile da otkriju izvore informacija od strane policije⁵⁷ ili tužilaštava⁵⁸ takođe ukazuju na njihovu političku instrumentalizaciju i spremnost da zanemare sopstvenu dužnost da štite Ustavom garantovanu slobodu izražavanja koja je jedna od osnovnih postulata funkcionalne demokratije.

— 53

Dostupno na: <https://bhnovinari.ba/bs/saopcenja-za-javnost/>

— 54

Novinarima treba snažnija zaštita policije, Mediacentar, 2016, dostupno na: <http://www.media.ba/bs/magazin-novinarstvo/novinarima-treba-snaznija-zastita-policije>

— 55

U periodu od 2006. do 2018. godine, od 91 slučaja napada na novinare/ke, 24 su riješena u korist novinara/ki, 37 nije riješeno, a 14 se i dalje nalazi u procesu istrage. (Media Sustainability Index Europe-Eurasia, str. 18)

- 56

BHN: Tužilaštvo BiH se miješa u rad novinara i medija, Mediacentar 2019, dostupno na: <http://media.ba/bs/vijesti-i-dogadaji-vijesti/bhn-tuzilastvo-bih-se-mijesa-u-rad-novinara-i-medija>

— 57

MUP RS-a vrši pritisak na portal Klix.ba zbog afere prisluškivanja Željke Cvijanović, Klix, 2014, dostupno na: <https://www.klix.ba/vijesti/bih/mup-rs-a-vrsi-pritisak-na-portal-klix-ba-zbog-afere-prisluškivanja-zeljke-cvijanovic/141204057>

— 58

Saslušan novinar Žurnala: Tužilac Čavka štiti hrvatske i ruske obavještajce, Žurnal, 2019, dostupno na: <http://zurnal.info/novost/21977/tuzilac-cavka-stiti-hrvatske-i-ruske-obavjestajce>

Metodologija

Bosna i Hercegovina tek treba da ostvari status kandidata za članstvu u EU, predstoji nam niz ključnih zadataka i obaveza koje treba ispuniti na putu ka kandidatskom statusu. U našem istraživačkom fokusu je bilo ispunjavanje političkih kriterijuma – demokratije i vladavine prava - jer smatramo da je stvarni a ne samo formalan napredak u ovoj oblasti jedan od najznačajnijih preduslova demokratskog razvoja Bosne i Hercegovine.

Istraživanje obuhvata šest oblasti: izbori, pravosuđe, borba protiv korupcije i organizovanog kriminala, mediji i reforma javne uprave, i svaka od njih će biti tretirana u posebnom dokumentu. Oblasti se sastoje od niza podoblasti koji se tiču regulacije strateškog i pravnog okvira, institucionalnog, administrativnog i materijalnog kapaciteta kao i ostvarenih rezultata u praksi.

Naše analize sadrže ocjene ispunjenosti kriterijuma do kojih smo došli sabiranjem i artikulisanjem stavova i procjena eksperata koji prate kvalitet implementacije EU standarda, kao i analizom sprovedenih normativnih i institucionalnih reformi i njihovih praktičnih rezultata.

Osnova za razvoj indikatora su ključne ocjene i preporuke iz izvještaja Evropske komisije i nove strategije proširenja definisane dokumentom „Kredibilna perspektiva proširenja i pojačana saradnja EU sa Zapadnim Balkanom”, ali i drugih međunarodnih izvještaja, komparativne studije i istraživanja, akcioni planovi, te brojni međunarodni standardi i prakse i drugi referentni materijali.

Ukupan broj indikatora za sve oblasti je 237, dok smo oblast mediji ocjenjivali na osnovu 37 indikatora. U toku rada konsultovali smo mišljenja 6 eksperata/ica (predstavnici NVO-a, advokati, profesori i sl.).

Literatura

1. Alternativni analitički izvještaj o aplikaciji Bosne i Hercegovine za članstvo u Evropskoj Uniji 2018: Politički kriteriji, *Sarajevski otvoreni centar u ime Inicijative za monitoring evropskih integracija BiH*, 2018.
2. Alternativni izvještaj o aplikaciji Bosne i Hercegovine za članstvo u Evropskoj uniji 2019: politički kriteriji, Sarajevski otvoreni centar u ime Inicijative za monitoring evropskih integracija BiH, 2019.
3. Balkanski medijski barometar, *Friedrich Ebert Stiftung BiH*, 2014.
4. Izvještaj Regulatorne agencije za komunikacije o procesuiranim slučajevima kršenja pravila vezanih za oblast emitiranja u 2018. godini, *RAK*, 2019.
5. Media Sustainability Index Europe-Eurasia, *IREX*, 2018.
6. Medijske slobode u BiH 2017. Usporedni izvještaj 2009 – 2017., *Friedrich Ebert Stiftung BiH*, 2017.
7. Mediji i shrinking space u Bosni i Hercegovini: Utišani alternativni glasovi, Lejla Turčilo i Belma Buljubašić, *Fondacija Heinrich Böll*, 2017.
8. Specijalni izvještaj o položaju i slučajevima prijetnji novinarima u BiH, *Institucija ombudsmana za ljudska prava u BiH*, 2017.
9. U potrazi za boljom regulacijom transparentnosti vlasništva i finansiranja medija iz javnih budžeta, Projekat „Mediji i javni ugled“, *BH novinari*, 2017.

Udruženje građana “Zašto Ne?”

UG „Zašto ne” je organizacija koja se bavi kreiranjem sigurnog, zdravog, aktivnog, efikasnog i odgovornog BiH društva kroz jačanje građanske participacije, pospješavanje odgovornosti vlasti, promociju korištenja tehnologije i promociju društveno angažovane kulture na cijeloj teritoriji BiH zajedno sa drugim zainteresiranim grupama, organizacijama, institucijama i pojedincima.

Aktivnosti UG „Zašto ne“ su grupisane u sedam osnovnih programskih cjelina:

Provjera činjenica i promocija odgovornosti – mi promoviramo odgovornost kroz provjeru činjenica kroz izjave političara i medija, kao i praćenje ispunjenja obećanja. Projekti u ovoj oblasti su: Istinomjer – praćenje odgovornosti nosioca javnih funkcija (www.istinomjer.ba) i Raskrinkavanje – praćenje odgovornosti medija (www.raskrinkavanje.ba).

Građanska participacija – utičemo na jačanje učešća građana/ki u procesima donošenja odluka. Projekti u ovoj oblasti su: Javna rasprava – facilitacija debate o zakonima koji se donose u parlamentima između građana/ki i parlamentaraca/ki (www.javnaraspava.ba), Pravo da znam – portal za slanje zahtjeva za slobodan pristup informacijama (www.pravodaznam.ba), Glasometar – upoređivanje preferenci potencijalnih birača/ica sa partijama (www.glasometar.ba), Moj porez – informativni alat o tome koliko poreza plaćaju građani/ke (www.mojporez.ba), Popravi mi školu – mapiranje problema u obrazovnom sistemu u BiH (www.popravimiskolu.org).

Praćenje rada vlasti i političkih procesa – pratimo političke procese i predstavljamo ih javnosti. Projekti u ovoj oblasti su: Istinomjer – praćenje odgovornosti nosioca javnih funkcija (www.istinomjer.ba), Regionalni indeks otvorenosti vlasti u 6 država regiona (<http://openindex.actionsee.org>), Javna rasprava – facilitacija debate o zakonima koji se donose u parlamentima između građana/ki i parlamentaraca/ki (www.javnaraspava.ba), Popis monitor – monitoring popisa u BiH 2013. godine, Inicijativa za monitoring EU integracija – koalicija NVO-a za monitoring EU integracija (www.eumonitoring.ba), Koalicija za otvorenu vlasti u BiH (www.ogp.ba).

Istraživanje i zagovaranje – kreiramo i implementiramo različite istraživačke projekte sa ciljem uticaja na javne politike na lokalnom, nacionalnom i regionalnom nivou. Projekti u ovoj oblasti su: EU monitoring – kroz Koaliciju za monitoring EU integracija i regionalni EU monitoring, Koalicija Jednakost – koalicija za ukidanje etničke diskriminacije u BiH, Regionalni indeks otvorenosti vlasti – kroz produciranje regionalni mapa puta za institucije, Indeks otvorenosti opština u BiH, Istraživanje o širenju dezinformacija u medijima u BiH.

Promocija korištenja tehnologija – promoviramo korištenje tehnologija od strane svih učesnika u političkim i društvenim procesima. Projekti u okviru ove oblasti su: POINT konferencija – vodeća regionalna konferencija na temu političke odgovornosti i tehnologija (<http://point.zastone.ba>), DATA Academy – regionalni projekat edukacije o radu sa podacima, Organizacija događaja, hack-a-thona – do sada smo organizovali Tech-Camp sarajevo, Community Boost_r camp i nekoliko Hack-a-thona.

Građanska edukacija o izborima – informišemo građane o izborima, promovišemo fer i slobodne izbore i poboljšavamo kvalitetu glasanja. Projekti u ovoj oblasti su: Glasometar – upoređivanje preferenci potencijalnih birača/ica sa partijama (www.glasometar.ba), Istinomjer – praćenje odgovornosti nosioca javnih funkcija (www.istinomjer.ba), Čiste liste – portal za agregaciju informacija o svim nosiocima javnih funkcija koji učestvuju na izborima (www.cisteliste.ba), Raskrinkavanje – praćenje odgovornosti medija (www.raskrinkavanje.ba).

Tvornica znanja „Zašto ne“ – dijelimo iskustva i znanje, te poboljšavamo kvalitetu rada drugih grupa i organizacija. Projekti u ovoj oblasti su: POINT konferencija – vodeća regionalna konferencija na temu političke odgovornosti i tehnologija (<http://point.zastone.ba>), MENA fellowship za aktiviste sa Bliskog Istoka, skaliranje platformi i znanja na durga podneblja: Istinomjer to Albania, Montenegro, Macedonia (<http://vistinomer.mk/>) and Croatia (www.faktograf.hr), Javna Rasprava to Albania (www.konsultimipublik.al), Regional openness index to Egypt, Libya and Tunisia, kreiranje platforme za monitoring media u Egiptu (www.akhbarmeter.org), POINT Iraq konferencija 2018.

Iz svega ovoga, jasno je da je ova publikacija nastala iz dugogodišnjeg iskustva u radu na EU integracijama, izborima, odgovornosti vlasti, a sve kroz istraživanja, zagovaranja, praćenje rada institucija i vlasti, te promociju demokratije. U.G. „Zašto ne“ tijesno saraduje i sa drugim lokalnim i regionalnim organizacijama koje se bave ovim pitanjima, te je jedna od najvažnijih regionalnih organizacija u tom smislu.

PROCJENA STANJA U BOSNI I HERCEGOVINI U
ISPUNJAVANJU POLITIČKIH KRITERIJUMA PRI
STICANJU STATUSA KANDIDATA ZA ULAZAK U EU

ČETVRTI DIO:

**SLOBODA I NEZAVISNOST MEDIJA –
NEOPHODAN KORAK KA EVROPSKIM
VRIJEDNOSTIMA**

AUTOR/ICA: TIJANA CVJETIĆANIN, DARKO BRKAN
ISTRAŽIVAČ: EDIS FOČO

